

УДК 94(477)“1945/1962”:378

Лук'яненко О. В.
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри культурології, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

РОЗВАЖАЛЬНЕ ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ІНСТИТУТІВ УРСР ДОБИ “ВІДЛИГИ”

Ілюструється еволюція розважального типу дозвілля освітніх педінститутів УРСР періоду десталінізації (1953–1964 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило простежити нарощування протистояння західному впливу на дозвілля студентів; відслідкувати співвідношення потреб молоді в організованому розважальному дозвіллі та можливості вузів забезпечити молодь усім необхідним для повноцінного заповнення позаробочого часу. Відтворено образ “ідеального розважального дозвілля” майбутнього учителя на основі висвітлення найкращих зразків розваг у газеті “Радянська освіта”. Зроблена оцінка загальних тенденцій по розв'язанню проблем дозвілля студента-освітянина.

Ключові слова: повсякдення, студенти, розважальне дозвілля, вища педагогічна школа, десталінізація.

Історія дозвілля вивчає широке коло проблем. Об'єкти її дослідження різняться усе – від часу та географії проживання “піддослідних” до специфіки їхньої діяльності. Освітяни, напевне, належать до однієї з тих категорій, межі дозвілля та вільного часу котрої є доволі умовними. “Робочий аромат” буває присутній у вільному часові педагогів чи не повсякчас. Причиною всьому є і постійна робота з людьми, і необхідності творчого пошуку для такої взаємодії... Подібних “і” у характеристиці “позаробочого часу” освітянина безліч; особливо ж коли соціально-політичні умови життя не просто змушують, а вимагають педагога поєднувати відпочинок із професійною діяльністю. Добі “відлиги” була притаманна агресивна політика “викрадення” вільного часу у викладачів. Педагоги жертвували дозвіллям чи перетворювали його на елемент повсякденної рутини. На початку нашої розвідки не будемо вдаватися у швидкі роздуми, чого було тут більше – ентузіазму чи примусу. Приймемо за аксіому сам факт: дозвілля освітянина у більшості випадків було “вільним” від самого відпочинку.

У наших попередніх розвідках уже піднімалося питання змістового наповнення дозвілля студентів та викладачів вищої педагогічної школи доби десталінізації [1]. Ми отримали комплексну модель вільного часу студентів педагогічних інститутів УРСР повоєнного семиліття [2]. Для орієнтації була обрана концепція дозвіллевих типів У. Алеманна, Р. Вейдера, К. Крамела та ін. Нині подивимося, що вважалося “зразковим дозвіллям” пост-сталінської доби. “Дзеркалом освітянського повсякдення”, дивлячись у яке колективи різних педагогічних вишів повинні були коригувати життя у власних стінах, мала б бути преса. Спробуємо проаналізувати, яким намагалися зобразити вільний час у педінститутах у профільній періодичній пресі – газеті “Радянська освіта”.

Загальна картина дозвілля освітня педінститутів доби десталінізації мала дві крайності. Одна з них – неможливість організувати дозвілля через заборони та матеріальну скруту, інша – брак вільного часу студентів через зрощення відпочинку та навчання. Найяскравішими приладами цих полярностей є публікації про буденність двох педагогічних вишів – Вінниці та Ніжина.

Одну із заміток опублікували вихованці Ніжинського педінституту у лютому 1962 р. Молодь гордо говорила про життя більше ніж 700 студентів у двох світлих гуртожитках. Кімнати були обладнані новими ліжками, тумбочки, столи та етажерками для книг. Забезпечення комфорту так високо цінувалося не лише через задоволення перинних потреб людини у затишку та теплі. Молодь визнавала, що добру третину свого часу після трудового дня майбутні учителі проводили саме в гуртожитку. Та окрім зручностей вони очікували від проживання у стінах гуртожитків ще й змістовних вечорів відпочинку. Серед запитів молоді були захоплюючі лекції, диспути, обговорення, зустрічі. Реальність була скупішою: за I семестр 1962–1963 н.р. для них було організовано лише 3 лекції (дві з місцевими працівниками міліції та одна викладача інституту т. Шевченка).

Неоднозначно можна говорити про задоволення потреб в організації спортивного дозвілля. З вікна гуртожитку було видно спортивний майданчик. Але там висіла білизна. Студенти називали це місце “уявним спортивним містечком”. Обурення молоді можна зрозуміти: ніжинці двічі працювали з лопатами, розгрібали землю, збирали сміття для обладнання спортивної зони і марно чекали розпорядження ректора та бульдозер на допомогу ентузіастам.

Схожими були й проблеми по задоволенню потреб в організації творчого та освітньо зорієнтованого дозвілля. Найголовнішою бідою студенти називали відсутність кімнати для навчання та приміщень для занять із музики. Проблема була нагальною, бо для студента-філолога дозволялися лише 2 години гри на інструменті щоденно, в кімнаті гуртожитку цього робити не можна було через шум для сусідів. Існувала заборона на гру на музичних інструментах і в коридорах. Тому студенти були змушені бігати займатися у підвал.

Важко було й з організацією розважального дозвілля. Майбутні педагоги прагнули організувати спільні вечори з молоддю з машинобудівельного заводу, на яких після лекції та бесід можна було б поспівати, посидіти а чашкою чаю, пограти в шахи, послухати музику, поговорити про життя чи потанцювати разом. Проте у виші існувала заборона запрошувати гостей на вечірні вогники до гуртожитку. Сама педагогічна молодь називала своє дозвілля в гуртожитку життям у “засекреченій лабораторії” [3].

Протилежним прикладом є дозвілля студентів з Вінниці. Так, студенти-випускники 1956 р. однієї з груп за 4 роки мали 24 екскурсії на промислові та сільськогосподарські об'єкти, взяли участь у роботі студентського наукового товариства, яке об'єднувало 350 студентів у 14 гуртках, були учасниками обміну концертами з Вінницькою дитячою колонією, відвідували численні факультативи, диспути, вечори вивчення досвіду шкіл, а також були дописувачами газет “Студентський перець” та “За педагогічні кадри” [4]. Зауважимо, що автори статті про життя студентів характеризували саме “вільний від навчання час”. Хоча дозвілля молоді явно було організованим ззовні, і “вільний від навчання” не означав “вільний від вишу” час.

Із дозвілля як таким, напевне, найбільше асоціюється саме **розважальний тип дозвілля**. Періодика змальовувала зразкове розважальне дозвілля не даремно. Мета полягала у спрямуванні студентів УРСР до “правильного” заповнення вільного часу. Серед прикладів може бути опис студентських зимових канікул 1953 р. Зразковими вважалися вечори відпочинку Дрогобицьких студентів із вихованцями інших вузів. Заохочувалися походи масові гуляння на кшталт відвідин майбутніми педагогами Київського педінституту карнавалу на льоду на стадіоні “Динамо”. Схвалювалися вечори у кімнатах відпочинку за настільними іграми на прикладі кіровоградської молоді [5]. Здебільшого, розважальне дозвілля студента крутилося саме навколо кімнат відпочинку в гуртожитках. Так, навіть у кінці 1950–х рр. прикладом змістовних вечорів молоді була практика Слов’янського педінституту, чії студенти присвячували вільний час грі у шахи та шашки, читанню свіжої преси, масовим іграм та піонерським танцям у стінах рідних гуртожитків [6].

Обов’язковість “правильних” танців та музики на вечорах відпочинку була незастережною. У пресі 1963 р. з’явилися навіть відповідні роздуми секретаря Львівського промислового обкому партії В. Маланчука, які то виклав під час зустрічі з освітянами міста. Причиною відкриття ідеологічного фронту у війні за дозвілля було те, що навесні 1963 р. група молодих людей Львова захопилась рок–н–ролом та твістом. Партійців обурило, що студенти взяли за взірць “горезвісного “короля джазу” Елвіса Преслі. Для партійних діячів це був знак того, що у проведенні свого дозвілля студентська молодь почала поступово сповзати на шлях паплюження радянської культури, народних традицій, а дехто скотився “на край безодні” – почали нехтувати “найсвітлішим – повагою до свого народу, суспільства. Своєчасне втручання партії й інших громадських організацій міста унеможливило “заборонені танці”. Хоча партійців ще довго обурювало те, що свідомими цих “збіговиськ” були родичі та сусіди студентів...” [7].

Та з пліном часу ідеалом заповнення дозвілля стало відвідування Палаців студента. Один із таких закладів був відкритий як дарунок одеській молоді під Новий 1961 рік. У двох залах студенти могли не лише організувати танці, а й брати участь у спортивних змаганнях, відвідувати бібліотеку та кімнату для гуртових художніх секцій [9].

Не дивно, що доволі часто викладачі вишів ставали гостями на вечорах відпочинку студентів. Місія таких відвідин була подвійною. Та ідеологічний контроль іноді відходив на другий план і дорослі освітяни ставали щирими прихильниками молодечих вечорів. Так, у Вінниці чи не жодне свято і студентський вечір початку 1960–х не проходили без найстарішої за віком і наймолодшої за станом душі викладачки німецької мови Євгенії Потроцької [9]. Схожу роль навіть не гостя, а доброзичливого, щирого друга і порадника в студентських гуртожитках на студентських вечорах і весіллях відіграла й ректор Мелітопольського педінституту Марія Підтиченко [10].

Цілком логічно, що розважальне дозвілля молоді мало й свою сезонну відмінність. Найгарячішою порою

була весна, коли жага до активного відпочинку зустрічалася з обов’язком гарного навчання. Це протистояння видно й з інформаційного наповнення преси. Так, у “Радянській освіті” у травні 1961 р. опублікували наступні рядки: “Скрізь пробудилася природа, / Весна студенту б’є чолом. / Для нього ж книги – насолода, / Ось–ось екземи, диплом...” [11]. Можна було б посперечатися про відсутність іронії у цих рядках. Проте поруч редакція розмістила промовистий дружній шарж “Хвиля Дніпрова б’є”. На малюнку було зображено великий прогулянковий катер “Весна”. На нього на майовку зібралися студенти та викладачі вишів, учителі та учні шкіл. Шарм демонстрував, як написано, “незороване дозвілля”. По сіті це приклад розважального дозвілля освітян у всій повності. На борту танцюють три пари, тримаючись на “піонерській відстані”, а один чоловік навіть пустився навприсядки танцювати гопака. Поруч за роєм грає музикант, поки четверо освітян співають знайому пісню П. Майбороди “Знову цвітуть каштани...”.

На верхній палубі розмістився духовий оркестр, який виконує “Пісню шофера” Іва Монтана, “Пора в путь–дорогу” – репертуару льотчиків та “Едем ми, друзи, в дальніе края” з репертуару покорителів ціліни. Під ним пара грає у шахи. Недалечко освітяни радіють можливості їсти свіжі овочі та фрукти, хтось уплітає за обидві щоки морозиво. Інша компанія педагогів рибалить: серед їхніх трофеїв пара карасиків та величезна щука. Інші стрибають з борту в Дніпро, аби поплавати спекотного травневого дня. На носі корабля відбувається своє дійство. Там відпочивають вічні науковці та дослідники, для яких і дозвілля є часом для роботи. Вони запускають у космос ракету з космонавтом на борту. По суті у цій картині “ідеального дозвілля” є свої ідеологічні застороги. За бортом розважального катера залишилися троє чоловіків з товстезними портфелями з документами одна роздратована панночка. Це “окозамилювачі, обцялиники, незлагідні в товаристві” [12].

Отже, можемо подати наступні ознаки “правильного” розважального дозвілля студента педагогічного вишу доби десталінізації:

- заохочення до організації масових гулянь;
- універсальність кімнат відпочинку в гуртожитках як місць організації розважального дозвілля;
- “ідеологічна правильність” компонентів розважального дозвілля – пісень, танців та музики;
- прагнення до об’єднання усіх типів розважального дозвілля під одним дахом на прикладі Будинків студента;
- присутність викладачів на святах молоді у двох іпостасях – як контролерів та рівноправних учасників дозвіллевого процесу;
- право на розваги є лише у високоморальних членів комуністичного суспільства.

Список використаних джерел

1. Лук’яненко О. В. Музика й література у площині дозвілля педколективів УРСР часів десталінізації // Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації. Матер. XIII Всеукр. науково–практ. заочної конф. – Запоріжжя, 2012. – С. 108–111.
2. Лук’яненко О. В. Дозвілля студента повоєнного педінституту УРСР // Матеріали за 10–а міжнародна научна практична конференція, “Бъдещите изследвания”. – София : “Бял

ГРАД–БГ” ООД, 2014. – Т.33. История. – С. 43–46.

3. Коваленко Л., Іконников В., Руссьє В. Дім, де ми живемо... // Радянська освіта. – 24 лютого 1962. – № 16. – С. 2.

4. Ткаченко О., Лютворт Г., Новомінський А. Тут готують радянських учителів. З досвіду роботи Вінницького педагогічного інституту // Радянська освіта. – 17 листопада 1956. – № 47. – С. 3.

5. Студентські канікули // Радянська освіта. – 31 січня 1953. – № 5. – С. 1.

6. Яловий Ф., Петрик І. Після лекцій // Радянська освіта. – 23 травня 1959. – № 21. – С. 3.

7. Маланчук В. Берегти честь змолоду // Радянська освіта. – 7 вересня 1963. – № 71. – С. 2.

8. Подарунок одеським студентам // Радянська освіта. – 4 січня 1961. – № 1. – С. 2.

9. Ткаченко О. Одержимі // Радянська освіта. – 13 листопада 1963. – № 90. – С. 2.

10. Сліпкань З. Щирий друг // Радянська освіта. – 7 березня 1964. – № 20. – С. 4.

11. Прикмети весни // Радянська освіта. – 1 травня 1961. – № 34. – С. 4.

12. Хвиля Дніпровська б'є // Радянська освіта. – 1 травня 1961. – № 34. – С. 4.

References

1. Luk'yanenko O.V. Muzyka u literatura u ploshchyni dozvillya pedkolektyviv URSR chasiv destalinizatsiyi // Suchasna osvita i nauka v Ukraini: tradytsiyi ta innovatsiyi. Mater. XIII Vseukr. naukovoprakt. zaochnoyi konf. – Zaporizhzhya, 2012. – S. 108–111.

2. Luk'yanenko O.V. Dozvillya studenta povoyennoho pedinstytutu URSR // Materyaly za 10–a mezhunarodna nauchna praktichna konferentsiia, “B'deshchye izsledvanyya”. – Sofiia: “Bial HRAD–BH” OOD, 2014. – T.33. Istoriia. – S. 43–46.

3. Kovalenko L., Ikonnykov V., Russ'ye V. Dim, de my zhyvemo... // Radians'ka osvita. – 24 lyutoho 1962. – № 16. – S. 2.

4. Tkachenko O., Lyutvort H., Novomins'kyu A. Tut hotuyut' radyans'kykh uchyteliv. Z dosvidu roboty Vinnyts'koho pedahohichnoho instytutu // Radians'ka osvita. – 17 lystopada 1956. – № 47. – S. 3.

5. Student's'ki kanikuly // Radians'ka osvita. – 31 sichnya 1953. – № 5. – S. 1.

6. Yalovyy F., Petryk I. Pislya lektsiy // Radians'ka osvita. – 23 travnya 1959. – № 21. – S. 3.

7. Malanchuk V. Berehty chest' zmolodu // Radians'ka osvita. – 7 veresnya 1963. – № 71. – S. 2.

8. Podarunok odes'kym studentam // Radians'ka osvita. – 4 sichnya 1961. – № 1. – S. 2.

9. Tkachenko O. Oderzhymi // Radians'ka osvita. – 13 lystopada 1963. – № 90. – S. 2.

10. Slipkan' Z. Shchyryy druh // Radians'ka osvita. – 7 bereznya 1964. – № 20. – S. 4.

11. Prykmeti vesny // Radians'ka osvita. – 1 travnya 1961. – № 34. – S. 4.

12. Khvylya Dniprovs'ka b'ye // Radians'ka osvita. – 1 travnya 1961. – № 34. – S. 4.

Lukyanenko O. V., Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural studies sub-department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyanenko.ov@gmail.com

Entertaining leisure of pedagogical institutes' students of Ukrainian Soviet Socialist Republic during the “thaw” period

The article illustrates the evolution of the type of entertaining leisure of educators in Pedagogical Institute of USSR during the period of de-Stalinization (1953–1964). Application of content analysis method of educational media allowed following increasing opposition to Western influence on students free time; tracing the value needs of youth in organized entertaining leisure and opportunities of higher schools in providing young people with everything needed for a complete filling of their leisure time. The image of the “ideal entertaining leisure” of the future teacher reproduced on the basis of the best examples of entertainment coverage in the newspaper “Soviet education”. The estimation of the general trends in the solution of problems of students' leisure is covered in the article too.

Keywords: *Casual, students, entertaining leisure, higher pedagogical school, de-Stalinization.*

Лукьяненко А. В., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры культурологии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

Развлекательный досуг студентов педагогических институтов СССР времён “оттепели”

Иллюстрируется эволюция развлекательного типа досуга педагогов пединститутов УССР периода десталинизации (1953–1964 гг.). Применение метода контент-анализа педагогической прессы позволило проследить наращивание противостояния западному влиянию на досуг студентов; отследить соотношение потребностей молодёжи в организованном развлекательном досуге и возможности вузов обеспечить молодёжь всем необходимым для полноценного заполнения вне рабочего времени. Воссоздан образ “идеального развлекательного досуга” будущего учителя на основе освещения лучших образцов развлечений в газете “Советское образование”. Произведена оценка общих тенденций по решению проблем досуга студента-педагога.

Ключевые слова: *повседневность, студенты, развлекательный досуг, высшая педагогическая школа, десталинизация.*

* * *

УДК930.8(477)

Федорова Т. М.

здобувач, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна, Черкаси), tanslav@i.ua

НАЦІОНАЛЬНІ ТА ДЕРЖАВНІ ІСТОРИКО–КУЛЬТУРНІ ЗАПОВІДНИКИ ЧЕРКАЩИНИ ЯК ЦЕНТРИ ТУРИСТИЧНОЇ СПРАВИ

Аналізується діяльність національних та державних історико–культурних заповідників Черкаської області як центрів розвитку туризму. Метою даної роботи є визначення ролі національних та державних історико–культурних заповідників Черкащини у розвитку вітчизняного туризму і популяризації історико–культурної спадщини.

Ключові слова: *історико–культурні заповідники, туризм, культурна спадщина України.*

Туризм є одним із видів дозвілля, у процесі якого відновлення працездатності поєднується з культурно–пізнавальною, духовно–етичною, розважальною діяльністю. У сучасному значенні туризм – це діяльність, пов'язана з масовим туристським рухом, що здійснюється з використанням природно–кліматичних та історико–культурних туристичних ресурсів, матеріально–технічної бази туризму та інших важливих факторів, які визначають рівень і якість обслуговування.

Метою даної роботи є визначення ролі національних та державних історико–культурних заповідників Черкащини у розвитку вітчизняного туризму та популяризації історико–культурної спадщини.

Національні та державні історико–культурні заповідники задовольняють різні потреби та мотиви людей, які їх відвідують. Саме культурні мотиви – бажання людини познайомитися з культурною спадщиною країни, до якої відносять історичні місця, музеї, картинні галереї, виставки, археологічні пам'ятки, народні ремесла, становлять значний інтерес сучасних мандрівників [1, с. 94].

Туризм в Україні став одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури. Тому, для розбудови туристичної галузі, виникла необхідність постійно вдосконалювати правову базу, забезпечувати раціональне використання та збереження туристичних ресурсів, створювати ефективну систему туристичної діяльності.